

Mihaela VLĂSCÉANU
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

**Considerații privind creația
sculptorului Ferdinand Stuflesser și
a atelierului *Ars sacra* 1875 – studiu
de caz biserica romano-catolică Sf.
Maria din cartierul Mehala,
Timișoara**

Abstract: (*Considerations regarding the work of sculptor Ferdinand Stuflesser Ars Sacra 1875 workshop: A case study of the Roman Catholic Church of St. Mary in the Mehala district of Timișoara*) The study is designed as an introduction to nineteenth-century sacred art, a subject that has been largely overlooked in specialized research. It defines the concept of Tyrolean altars as a category of heritage objects that have often acquired negative connotations due to various factors, which are explained and analyzed from the perspective of art history methodology. The study offers an analysis of this episode of aesthetic and religious formulations, focusing on the semantic aspects of form and content. Particular attention is given to the reinterpretation and resemantization of forms and iconographic content of Ferdinand Stuflesser's works increasingly recognized for their craftsmanship, cultural significance, and their role in expressing the religious and national identity of the time.

Keywords: *Ferdinand Stuflesser, Tyrolean altars, Gesamtkunstwerk, historicism, eclecticism.*

Rezumat: Studiul este conceput ca o introducere în arta sacră a secolului al XIX-lea, un subiect adesea neglijat în cercetările de specialitate. Acesta definește conceptul de altare tiroleze ca o categorie de obiecte de patrimoniu care au dobândit frecvent conotații negative din cauza mai multor factori, care sunt explicați și analizați din perspectiva metodologiei istoriei artei. Studiul oferă o analiză a acestui episod de formulări estetice și religioase, concentrându-se pe aspectele semantice ale formei și conținutului. O atenție deosebită este acordată reinterpretării și resemantizării formelor și conținutului iconografic al operelor lui Ferdinand Stuflesser, din ce în ce mai recunoscute pentru măiestria lor, semnificația culturală și rolul lor în exprimarea identității religioase și naționale ale vremii.

Cuvinte-cheie: *Ferdinand Stuflesser, altare tiroleze, artă totală, historicism, eclectism.*

Așa cum în secolul al XVIII-lea, stilurile artistice au constituit limbajul care a conectat Banatul la evoluția europeană, și în secolul al XIX-lea, definit de pluralitate stilistică, asistăm la exprimări trans-regionale specifice unei societăți în perpetua redefinire din perspective naționale.

Arhitectura studiului este configurată ca o introducere în arta sacră a secolului al XIX-lea, căreia nu i s-a acordat atenție în studii de specialitate, formulând noțiuni ce

definesc altarele tiroleze ca o categorie de obiecte de patrimoniu care a dobândit mai ales conotații negative datorită mai multor factori pe care o să-i explicăm și analizăm din perspectiva metodologiei istoriei artei. Studiul propune o analiză a acestui episod al formulărilor estetice, religioase, de formă și conținut semantic, insistând asupra aspectelor de resemantizare a formelor și conținuturilor iconografice.

Subiectul formulat este inedit și necesită o documentare asupra obiectelor de patrimoniu ce se subscriu categoriei *Ars sacra*, obiectivul principal al cercetării prezente fiind înțelegerea evolutivă și plurivalentă a fenomenului artistic ce se desfășoară în Banat la cumpăna dintre secolele XIX și XX. Cercetarea istorico-documentară îmbinată cu analiza formală, comparativă, iconografică și iconologică, jalonează evaluarea profundă și bine fundamentată a genului în raport cu perioada istorică și culturală de manifestare, marcată în plan european de o renaștere a interesului pentru stilurile istorice. În cadrul acestui studiu, ne vom concentra pe contribuția sculptorului Ferdinand Stuflesser (1855-1926) și a atelierului său „Ars Sacra” la decorarea bisericii romano-catolice Sf. Maria din cartierul Mehala, Timișoara, oferind o analiză asupra stilului, influențelor artistice și semnificației lor în context religios și cultural.

Altarele istoriciste ale secolului XIX în care se combină forme și mentalități, conținuturi programatice specifice unei societăți ce căuta să-și redefinească valorile și să le individualizeze în pluralismul ce a definit Europa în lungul secol nouăsprezece articulează interogațiile la care trebuie să răspundem pentru a elucida acest fenomen. Ansamblurile de altar prezintă scenografii noi, inclinate spre formule ce definesc o viziune plastică ce se revendică din istoria perioadei, conturate cu severitate și austeritate etică, stereotipie și o profundă ancorare în sursele vechi și nou testamentare. Acest episod de artă europeană este interpretat ca o nouă manifestare a vieții formelor, diferită de evul modern în care barocul tardiv a construit concepte și a raționat estetica pentru o comunicare facilă cu credinciosul, cu o iconografie ce asimilează experiențe eclectice, remodelate de principii romantice.

În Timișoara, dintre bisericile construite la sfârșitul secolului al XIX-lea mobilate cu piese de sculptură liturgică realizate în ateliere tiroleze, vom analiza primul caz ce devine emblematic pentru modul în care arta servește ca suport vizual în efortul de recatolicizare al spațiului amintit, politicul fiind prezent prin anumite teme, iconografii ce trimit istoricul de artă într-o zonă de confluente europene multiculturale și multietnice: biserica romano-catolică *Societas Divini Salvatori* din „Banatul în miniatură”. Călugării salvatorieni din Timișoara sub îndrumarea episcopului Alexander Dessewffy solicită ridicarea unei biserici în cartierul Mehala, stilul ales de arhitectul vienez Eduard Reiter fiind neogoticul, în contextul activității dinamice pe care o exercită în Banat prin realizarea unor comenzi oficiale cu funcțiuni diferite, fie civile, militare sau religioase. Comunitatea locală din cartierul Mehala a contribuit cu donații și monumentul a fost pus sub patronajul Sfintei Fecioare Maria în anul 1887. (Fig. 1)

Figura 1. Eduard Reiter, 1887, elevația fațadei vestice a bisericii romano-catolice Sf. Fecioare Maria din Mehala/Timișoara. Sursa imaginii: Arhiva Diecezei romano-catolice din Timișoara, archivum_dioecesanum_tm@yahoo.de

Mișcarea stilistică cunoscută sub numele de istoricism, a dominat arta și arhitectura în secolul al XIX-lea, fiind recepționată de majoritatea istoricilor de artă ca o reacție împotriva modernității și a schimbărilor industriale rapide ce se desfășurau în statele dezvoltate ale Europei. De asemenea, în același interval cronologic, relația dintre meșteșug și artă este observată evolutiv, altarele tiroleze fiind de cele mai multe ori percepute la granița dintre produse de înaltă calitate realizate în serie, artizanat sau opere de artă prin formația academică a autorilor, contaminați cu ceea ce stilurile artistice au definit în manifestarea genului analizat în cazul acestui studiu de caz - sculptura de altar realizată de atelierul *Ars Sacra* (1875) înființat și dezvoltat ca furnizor oficial de mobilier liturgic pentru papalitate prin calitatea execuției și numărul mare de comenzi pe care le-a preluat și onorat la cumpăna dintre secolele XIX și XX cel ce a înființat atelierul-Ferdinand Stuflesser I.

Studiul contribuie la patrimonializarea acestui episod de artă prin definirea, dar mai ales analiza fenomenului ce se conturează în paralel cu amplificarea comenzilor specifice, și anume rolul acestor altare de auxilium în recatolicizarea zonei și caracterul propagandistic pe care-l afișează prin iconografia sfinților promovați și predilecția anumitor teme pe care le vom descifra și contextualiza în noua direcție identificată a cercetării. Dintre stilurile care se împletesc eclectic în arta vremii, istorismului i se poate imputa întoarcerea la valorile și estetica trecutului, valențe percepute ca fiind purtătoare de semnificații spirituale și culturale profunde. Sintonia formelor acestei categorii de obiecte de patrimoniu este din nou subliniată de direcția generală prezentă la nivel de societate europeană în care religia, cultura și arta, politicul și socialul se

împletesc oglindind pe deplin conceptul wagnerian de “*Gesamtkunstwerk*” (Krasevač 2004, 286), în aceeași manieră în care altarele tiroleze sunt percepute ca o operă de artă completă, care inspiră contemplare și devoțiune, implicare multisenzorială prin toate elementele ce țin de formă, material, tehnică, stil, ornamentală și iconografie.

Astfel, pentru a înțelege relația dintre arta și ideologia perioadei vom evidenția relațiile complexe dintre creațiile artistice și contextul lor istoric, subliniind importanța criticii și interpretării într-o secvență de timp definită de ideea renașterii naționale ce în Banatul austro-ungar dobândește valențe inedite prin resemantizarea unor concepte cu impact vizual ce trimit privitorul, credincios sau observator detașat în registrul trecutului glorios al Ungariei medievale. Vom explora o astfel de accepțiune a conceptului de națiune, cea promovată prin intermediul artei ce redevine limbaj universal de conectare a prezentului la trecut prin recurența unor imagini simbol. Astfel de imagini simbol transpun politica perioadei printr-un tipar de discurs vizual manifestat în iconografia altarelor prin propaganda făcută momentului de consfințire statală, legislativă, culturală și religioasă a regatului maghiar din perioada regilor canonizați Ștefan, Ladislau și a ducelui Emeric.

Interpretând folosirea istoriei ca mediator cultural-contribuția lui Ferdinand Stuflesser la arta sacră locală se individualizează ca un reper, mai ales că peisajul artistic al perioadei nu a fost atât de manifest în contextul politic definit de compromisul austro-ungar din 1867. Promovarea iconografiei cu trimitere directă în registrul identității naționale este o formă de a face politică prin artă, iar Stuflesser reușește cu un repertoriu foarte redus de forme și idei să transmită concepte precum suveranitate, patriotism și identitate a unei națiuni în plină reafirmare în secolul naționalităților și al reconfigurării statale pe criterii etnice.

Ferdinand Stuflesser (1855-1926) a fondat în 1875 un atelier în St. Ulrich /Ortisei/ azi Val Gardena, din sudul Tirolului (Eitelberger 1879), devenind renumit pentru calitatea execuției altarelor, amvoanelor, stranelor și sculpturilor religioase, realizând altare eclectice în stilurile promovate de istorismul perioadei (Fig. 2).

Figura 2. Ferdinand Stuflesser „constructor de altare”. Sursă imagine: Arhiva familiei Stuflesser, Ortisei.

Artistul s-a format în mediul academic de la München (Kraševač 2004; Damjanović 2009) sub directa îndrumare a lui Joseph Knabl.

Valențele pluralismului de stiluri pe care-l folosește Ferdinand Stuflesser constituie o altă direcție a cercetării, în acest studiu emițând o serie de interogații vis-a-vis de mobilierul liturgic neogotic consonant stilistic cu edificiul construit în 1887 în cartierul Mehala din Timișoara. În condițiile unui avânt edilitar generat de situația economică, arhitectul vienez Eduard Reiter construiește biserici în stilul a cărui estetică dobândește forme eclecticice, adesea romanice și gotice, cele mai potrivite pentru arhitectura religioasă. Arhitectul vienez câștigă competiția pentru ridicarea bisericii catolice din Vinga în 1892, a complexul Notre-Dame din Timișoara, a palatului Dicasterial, pentru a menționa câteva exemple elocvente ale principiilor academice ce i-ai modelat parcursul în care interpretează în cheie istorică formulele estetice ale stilurilor ce au definit evoluția arhitecturii religioase medievale – goticul cu valențele inovatoare negate de critica din perioada renașterii italiene, căruia i se redefinesc tehnicile revoluționare de a construi.

În atelierul patronat de Stuflesser din sudul Tirolului au fost realizate sute de altare, panouri cu *stationes de Via crucis* și statui independente, arhiva familiei care astăzi continuă tradiția menționează peste 800 de astfel de comenzi, realizate pentru biserici din întreg imperiul austro-ungar, unele altare ajungând și în America. În aceeași pepinieră de ateliere tiroleze, se încadrează cu o evoluție similară, cele înființate de

Josef Rifesser Stufan și Josef Runggaldier în 1872, Janon (Joh. Dominik Runggaldier), Leopold Moroder (1876), Josef Obletter (1890), Dominik Janmeine de Demetz (1880), Prinoth (1887) și Ferdinand Perathoner (1896).

Deși mențiuni specifice ale lucrărilor lui Stuflesser în sudul Ungariei sunt limitate, influența sa poate fi dedusă din contextul mai larg al mișcării artistice și a renașterii istoriste din această regiune. Sudul Ungariei, parte a Austro-Ungariei în acea perioadă, a beneficiat de influxul de idei și stiluri artistice din centrul Europei, inclusiv de tendințele istoriciste promovate de artizani precum Stuflesser. În 1906, Ferdinand Stuflesser alături de Kostner Alois, Ignaz Insam, Ingenuin Testor, Josef Rifesser, Franz Anvidalfarei, Josef Obletter, Franz Irasek, Ferdinand Perathoner, Johann Baptist Moroder, Konrad Pitscheider și Josef Riffesser încearcă înființarea unui comitet de organizare a unui consorțiu pentru publicitate, controlul calității și stabilirea prețurilor, proiect care nu a fost finalizat la acel moment, ci abia în 1910, când a fost înființată *Produktiva* (primul consorțiu al creatorilor de artă sacră din Ortisei/ Val Gardena).

De asemenea, multe fotografii, modele originale realizate în aceste ateliere și pliante oferă o idee despre vastitatea producției din această perioadă. Papa Pius al X-lea avea să declare firma „furnizor pontifical”, iar fondatorul, Ferdinand Stuflesser I, a fost decorat cu distincția „*Pro Ecclesia et Pontifice*” (Fig. 3).

Figura 3. Afișul reclamă Ferdinand Stuflesser-Ars sacra. Sursă imagine: Arhiva familiei Stuflesser, Ortisei.

Expoziția de la Londra din 1851 a deschis apetitul pentru sculptorii care au participat cu altare să se ralieze unei piețe în continuă dezvoltare și extindere pe toate continentele (Hobsbawn 1983).

Contribuțiile lui Ferdinand Stuflesser reprezintă o parte importantă a mișcării istorismului care a marcat arta ecleziastică a secolului al XIX-lea. Deși lucrările sale specifice în sudul Ungariei sunt mai puțin documentate, contextul istoric și artistic în care a operat sugerează un impact semnificativ asupra modului în care spațiile sacre au fost percepute și amenajate în această regiune. Astfel, studiul contribuțiilor sale oferă o perspectivă inedită asupra renașterii istorice în arta religioasă europeană în care repertoriul artei totale dezvăluie o complexă interacțiune între tradiție și inovație, formă și conținut, toate acestea fiind în strânsă legătură cu idealurile naționale ale perioadei. Altarele în iconografia cărora pe lângă sfinții martiri apar și regii maghiari canonizați Ștefan, Ladislau și Emeric devin teme paradigmatică pentru națiunea maghiară, reflectând dorința de afirmare și consolidare a identității naționale mai ales după compromisul din 1867. Sesizăm o adevărată renaștere în sensul că figuri istorice și religioase sunt integrate în discursul național pentru a simboliza continuitatea, devotamentul și aspirațiile naționale.

Studiul promovează idei originale prin interpretare și raportare la sursele editate din fluxul specific internațional, vizând ca obiectiv principal cunoașterea patrimoniului prin documentare, analiză și re-interpretare. O nouă direcție a cercetării va fi orientată către cartografierea și inventarierea acestor altare pe teritoriul Banatului istoric, studiu ce va analiza comparativ acest patrimoniu neexplorat în istoriografia de specialitate. În perioada investigată prin artă s-a produs o unificare în formă și conținut o „naționalizare a granițelor, parte din omogenizarea comunităților etnice și istorice” (Brubaker 1996, 91), idee fundamentată în contextul manifestărilor de care ne ocupăm. Această omogenizare a comunităților etnice s-a manifestat plenar în cazul comunității bulgare din Vinga (*Theresiopol*) prin comandarea unor altare în atelierul lui Josef Runggaldier din Gröden/Ortisei, ce ilustrează un conținut iconografic ce trimite în registrul ce promovează aspecte cu caracter naționalist: statele din conglomeratul de națiuni ale imperiului Austro-Ungar aflate sub coroana protectoare a sfântului Ștefan.

Arhiva *Ars Sacra 1875 Ferdinand Stuflesser* deține liste cu aceste comenzi realizate în spațiul imperiului, fiind consemnate tipul acestora și în unele cazuri și prețul plătit de comanditar, fie că este vorba de biserica romano-catolică, sau chiar donatori particulari din rândul comunității catolice precum Nagy O. Sz. care comandă pe cheltuiala proprie statui pentru biserica din Tomnatic, Katherina Jäger (1904) care comandă altarul neobaroc pentru biserica din Deta, existând și un inventar al comenzilor realizate pentru alte biserici din Banat precum Sânnicolau Mare, Comloșu Mare și Lipova (Lippa), fără a fi precizat comanditarul.

Aceste mențiuni sunt sporadice față de numeroase intervenții ale cercetătorilor din Croația și Bosnia- Herțegovina, Ungaria, dar prin analiza formelor, iconografiei particulare chiar stereotipe se pot individualiza elementele stilistice ce definesc creația lui Stuflesser în această parte a imperiului. Resemantizarea valorilor și influențelor

europene într-un context globalizat, definit de coordonatele spațiului bănățean în a doua jumătate a secolului al XIX-lea constituie o constantă a cercetării, iar diseminarea informațiilor va contribui la înțelegerea fenomenului și în cazul absenței documentelor scrise făcând uz de metoda moreliană, cu ajutorul căreia vom încerca să identificăm lucrări realizate de Ferdinand Stuflesser sau de atelierul *Ars Sacra 1875*. În orientarea către acest fragment de micro istorie a genului- sculptura de altar -raportarea la exemple emblematice pentru ceea ce definește arta perioadei, în care valențe formale ale stilurilor evului mediu romanic și gotic se împletesc cu experiențe renașcentiste și chiar baroce tardive, ca parte a unui tablou eclectic și multi-etnic sunt definitorii.

Prin introducerea în circuitul științific a acestor obiective de patrimoniu până acum aproape ignorate în literatura de specialitate, trasăm și calitatea actului artistic și formația academică, așa cum se poate observa în cazul uneia dintre primele realizări- statuia ecvestră a sfântului Ulrich pe care Stuflesser o realizează pentru biserica din localitatea natală din sudul Tirolului-St. Ulrich (Fig. 5).

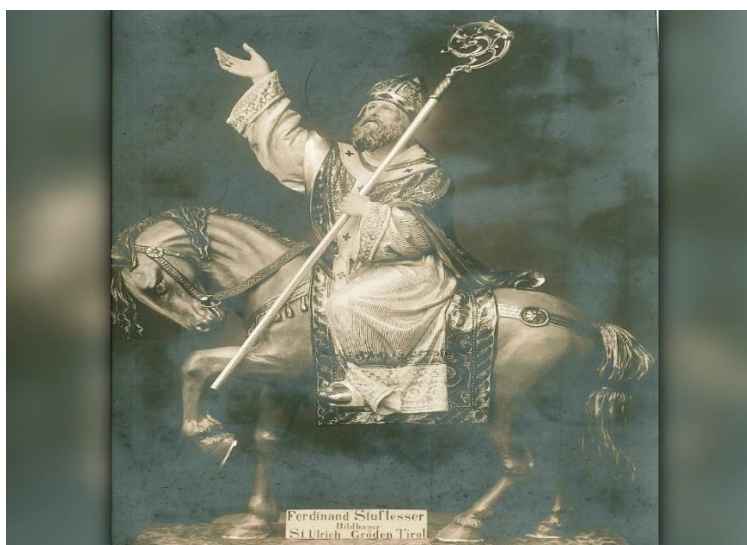

Figura 5. Ferdinand Stuflesser, statuia ecvestră a Sfântului Ulrich, biserica catolică din St. Ulrich/azi Ortisei/ sudul Tirolului. Sursa imaginii: <https://www.stuflesser.com/en/statues/ulrich/>

Andreea Baotic-Rustanbegovic în studiul creației stuflesseriene din Bosnia a ajuns la concluzia că stilul sculptorului poate fi catalogat ca „stil mixt”, în care primează inflexiunile unui „idealism renașcentist” în care se pot deduce filiații sugerate de opera pictorilor nazareni ce operau în perioadă la academiile din Roma, Viena și München, tipare ce existau și în caietele de modele (*Musterbücher*) care circulau în atelierelor din Ortisei unde a existat o școală de desen (*Zeichnungsschule*) încă din 1825, aceasta urmând să se transforme în *Lehrwerkstatt* înființată la Ortisei/ St. Ulrich în 1872. „Stilul colectiv” desemnat de aceeași sursă avea ca și caracteristică lipsa

originalității și a individualismului, statuile fiind realizate în posturi contemplative, dar cel mai adesea cu o frontalitate rigidă (Baotic-Rustanbegović 2016, 19).

Atelierul lui Stuflesser este menționat ca *Institut für kirchliche kunst, Altarbau und Kirchl. Bildhauerei* în care în 1894/1895 a realizat primele comenzi pentru biserici din Bosnia, ca de exemplu la Sf. Duh din Fojnici (Baotic-Rustanbegović 2016, 21), debutând cu o serie de altare ce pot fi subsumate unor tipologii identificate și în creația sculptorului din spațiul Banatului. Caracteristica generală a acestor altare este aspectul monumental/triumfător, în care primează arhitectura construită sub forma unei edicule cu nișe poziționate pe stipes, spațiul nișelor fiind ocupat de statuile sfinților martiri, predela având panouri pictate/sculptate (cazul altarului din catedrala romano-catolică din Timișoara cu panouri sculptate cu simboluri ce întregesc tematica iconografică inedită în peisajul sculpturii de altar. O clasificare formală se bazează pe arhitectura altarului și ornamentica aplicată, iconografia sfinților martiri și stilul realizării per ansamblu, fiind evidente următoarele direcții: (*Rundbogenstil*)/*Altdeutsch*, altare eclectice, altare nepolicromate realizate din lemn curat, *Spitzbogenstil*-altare cu verticalitatea dominantă a ediculei surmontată de coronamente gotice formate din fleșe cu fleuroane, formă ce consonează cu statuile armonios interpretate în acord cu dominanța stilistică.

Prima lucrare realizată de sculptor pentru o biserică din România a fost altarul bisericii romano-catolice din Drobeta-Turnu Severin în 1895. Altarul realizat pentru catedrala catolică din Timișoara, amplasat în transept pe peretele vestic este semnat și datat „*Ferdinand Stuflesser. Bildhauer, Altarbauer St. Ulrich Gröden Tirol 1900*” (Vlăsceanu 2024-2025, sub tipar), fiind o donație a nobilei familii Bersuder. Stilistic acesta se încadrează în formulele eclectice ale istorismului, cu o simplitate specifică neo-renașterii, arcade și ornamentica specifică stilului în care colonete, antablament cu motive clasice, *cyma reversa* pe vuta exterioară, modilioane cu frunze de acant, decor foliaceu eclectic (flori de clopoțel) alcătuiesc repertoriul decorativ (Fig. 6).

Figura 6. Ferdinand Stuflesser, 1901, altar lateral dreapta în transeptul catedralei romano-catolice din Timișoara. Sursă imagine: Mihaela Vlăsceanu

O analiză a simbolurilor încadrate în rame decorative în cazul acestui altar realizat în 1900, trimite în registrul noilor formulări cu un tip iconografic al lui Isus, cel al devoțiunii pentru Cruce, o formă de materializare a conceptului de *Vir dolorum* cu un tip de statuie stereotipă la care diferă poziția mâinilor arătând rănila provocate de crucificare ca singura aluzie la suferință. Din registrul tematic al instrumentelor supliciului – *Arma Christi*, sunt evidente următoarele simboluri: sulița, atribut al soldatului canonizat Longinus, *flagellum*, ramura de isop cu burete (aluzie la Stefaton), făcliile, scara (prezentă în compoziții de tipul *Depositio*), inima însângeraată cu coroana de spini și flacăra care arde ținută în mână surmontată de o cruce, mâna care l-a palmuit pe Christos, sabia cu care Petru a tăiat urechea lui Malchus (*Evangelia după Ioan*, 18:10-11), toate grupate și poziționate în rame poleite dreptunghiulare plasate pe predelă. Ferdinand Stuflesser dovedește o bună cunoaștere a temei *Cor Jesu Sacratissimum*, calități dovedite de numeroase alte reprezentări pe care le realizează mai ales în spațiul Croației în aceeași perioadă, analogie identificată la altarul bisericii catolice dedicată Sf. Rocus din Kratecko (Baotić-Rustanbegović 2016, 129-130). Altarul principal al bisericii catolice din Vinga prezintă aceeași iconografie cu îngeri purtători de simboluri ale suferinței și biruinței asupra morții, aranjați în jurul compoziției centrale-năframa Veronicăi, compoziție realizată de Josef Runggaldier în 1892.

Din punct de vedere stilistic o analiză a formelor acestor altare indică consonanța cu ceea ce în perioada goticului european (sec. XII-XV) a consacrat tipologia structurilor elevate cu predelă, stipes și coronament (Kroesen 2014, 26), decorate cu statui așezate pe mensă în edicule cu/ fără relicvariu. Altarele laterale amplasate la limita dintre sanctuar și navă, prezintă tipologic aceleași forme de edicule în interiorul cărora sunt amplasate statui ce transmit mesaje cu un pronunțat caracter ideatic. Termenul de altar medieval /retablu deschide noi interpretări prin formula de decor a absidei în care este amplasat, și artele decorative un alt termen este cel cu care se identifică sculptorul-*Bildhauer*/constructor de altare, semantic identificând o nuanță ce trimite în registrul unui meșteșug elevat, contaminat de fenomenul industrializării, dar care a reușit să prospere prin păstrarea tradiției locale din zona sudului Tirolului, de prelucrare manuală a lemnului de esență tare (tei, stejar).

Se poate chiar argumenta că simbolismul unor formule iconografice, în cazul prezentului studiu, reprezentarea sfinților regi maghiari canonizați depășește prin recurența tematicii reprezentarea sfinților martiri, identificând până în această fază a cercetării numeroase cazuri de devoțiune față de reperele istorice ale conceptului de națiune/naționalism prin artă sacră.

Arhitectura capelei bisericii catolice din Mehala în întregime servește ca retablu/fundal pentru altar, încorporând capitelluri sculptate și chei de boltă, pictură, precum și vitralii executate la München. În asemenea situații, „retablul” ar constitui în același timp atât o parte a arhitecturii edificiului de cult cât și un aspect al dotării sale interioare (Telesko 2008, 103) (Fig. 7, 8-9 detalii).

Figura 7. Ferdinand Stuflesser, altare privilegiatum, 1887, biserica catolică din Mehala, Timișoara.
Sursa imaginii: Mihaela Vlăsceanu

Figura 8. Ferdinand Stuflesser,-Ars sacra 1875, detaliu altare privilegiatum,1887, detaliu Sf rege Ștefan purtând insignia regalia, biserica romano-catolică din Mehala, Timișoara. Sursă imagine: Mihaela Vlăsceanu

Figură 9. Ferdinand Stuflesser,-Ars sacra 1875, altare privilegiatum,1887, detaliu Elisabeta de Ungaria (Turingia) consacrată ca protectoare a celor săraci cu coșul cu flori/ simbolic reprezentând pâinile duse săracilor, biserica romano-catolică din Mehala, Timișoara. Sursă imagine: Mihaela Vlăsceanu

Prin repertorizarea sculpturii de altar realizate în atelierele tiroleze vom încerca să reconstituim acest fragment din manifestarea fenomenului artistic, studiu început prin evidențierea prezenței atelierului lui Josef Runggaldier la Vinga în 1892, dar și la Dudeștii Vechi unde alături de Ferdinand Stuflesser mobilează în spirit eclectic interiorul bisericii romano-catolice a bulgarilor. Noua direcție de cercetare își găsește antecedentele metodologice în analiza sculpturii de altar realizată în bisericile catolice din Banatul secolului al XVIII-lea (Vlăsceanu, 1999; 2003; 2005) prin evidențierea tipologiei altarelor baroce cu forma și iconografie consacrată. Altarele laterale (Fig. 10, 11) prin calitatea execuției și a tehnicii de policromare a lemnului sunt evidente formulări ale aceluiași atelier din Tirol. Expresivitatea scenei amplasate în pronaos - *Pieta* (Fig. 12) rezonază cu ansamblul de sculptură de altar realizată de Stuflesser. În aceeași direcție, altarele sculptate în 1929 pentru biserica catolică din Piața Bălcescu sunt consonante formal și stilistic cu altarele bisericii din Mehala (Fig. 13).

Figura 10. Ferdinand Stuflesser, altar lateral dreapta, Sf. Anton de Padova, Francisc din Assisi, Elisabeta de Turigia. Sursa imaginii: Mihaela Vlăsceanu

Figura 11. Ferdinand Stuflesser, altar lateral (stânga), inima lui Isus, Sfântul rege Emeric, Iosif. Sursa imaginii: Mihaela Vlăsceanu

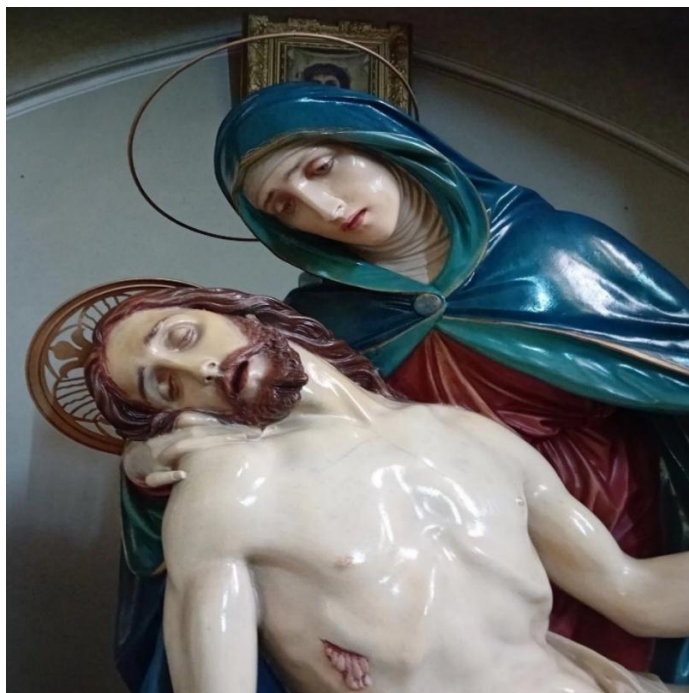

Figura 12. Ferdinand Stuflesser, Pietă,(detaliu), biserica romano-catolică din Mehala, Timișoara. Sursa imaginii: Mihaela Vlăsceanu

Figura 13. Ferdinand Stuflesser, atelierul Ars sacra 1875, altarul principal, Inima lui Isus, (1929), biserica romano-catolică din Piața Bălcescu, Timișoara. Sursa imaginii: <https://www.parohiaelisabetin.ro/interiorul-bisericii/>

În concluzie, studiul nu doar că aduce o contribuție semnificativă la cunoașterea fenomenului artistic din zona Banatului la sfârșitul secolului al XIX-lea și primul deceniu al secolului al XX-lea, când se pot data altarele și sculpturile realizate și semnate în acest caz de sculptorul Ferdinand Stuflesser sau încadrate atelierului condus de către acesta, ci printr-o analiză formală și stilistică, particulară perioadei dualismului austro-ungar putem presupune că influențele artistice și rețelele din secolul al XIX-lea erau trans-regionale și că stilurile și tehnicile erau răspândite pe scară largă în întreaga Europă. Acest fenomen s-a desfășurat în lungul secol XIX, când, în cadrul dualismului austro-ungar, adică după Compromisul din 1867, teritoriul fostului Imperiu Habsburgic devine parte din unitatea teritorială resemantizată a Banatului Timișoarei. Ferdinand Stuflesser este unul dintre acei artiști a cărui evoluție și practică oferă un studiu de caz introductiv pentru sculptura de altar din secolul al XIX-lea într-un cadru multinațional. Altarele istoriciste ale secolului al XIX-lea reflectă eforturile societății de a-și redefini valorile într-un context pluralist european. Acestea prezintă noi scenografii și viziuni plastice, ancorate în surse biblice și caracterizate prin severitate etică, austeritate și iconografie clasică. Acest fenomen artistic se distinge de perioada barocului târziu, care se concentra pe comunicarea ușoară cu credinciosul, fiind influențat de principii romantice și o estetică resemantizată.

Referințe bibliografice

- Hobsbawn, Edmund. 1983. *Mass-Producing Traditions: Europe, 1870-1914*. In: Eric Hobsbawn and Terence Ranger (eds): *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kroesen, Justin, E. A. 2014. "Ce este un retablu de altar medieval?" (What is a Medieval Altar Retable?), în *Ars Transsilvaniae*, XXIV, Cluj-Napoca: Mega, p. 15-40.
- Kahsnitz, Rainer, Bunz Achim. 2006. *Carved Splendor. Late Gothic Altarpieces in Southern Germany, Austria, and South Tirol*. Los Angeles: Getty Publications.
- Kronbichler-Skach, Susane. 1985. *Die sakrale Kunst des Historismus in der Diözese St. Pölten*. Uvod u katalog izložbe 200 Jahre Diözese St. Pölten, Krems.
- Eitelberger, R. 1879. *Kunst und Kunstgewerbe in Tirol*. Ges. Kunsthistorische Schriften Bd. II, Wien.
- Kraševac, Irena. 2003. *Kipar Ferdinand Stuflesser. Doprinos tirolskom sakralnom kiparstvu druge polovice 19. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj*, în *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, (27), p. 231-239.
- Kraševac, Irena. 2005. *Neostilska sakralna skulptura i oltarna arhitektura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* (Doctoral dissertation, Filozofski fakultet u Zagrebu).
- Kraševac, Irena. 2007. *Tirolska sakralna skulptura i oltari na prijelazu 19. u 20. stoljeće u sjevernoj Hrvatskoj*. Anali galerije Antuna Augustinčića, 26(26), 3–34.
- Kraševac, Irena. 2012. *Interijer požeske crkve sv. Lovre u 19. stoljeću: Primjer neogotičke obnove*. Peristil: Zbornik radova za povijest umjetnosti, 55(1), 77–86.
- Ringler, Joseph. 1938. *Stuflesser Ferdinand*. In: Hans Vollmer (Hrsg.), *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zu Gegenwart Begründet von Ulrich Thieme Becker*, Band 32, Leipzig: E. D. Seeman, p. 243-244.
- Steiner, Ulrike, Eckhart, Vancsa. 1979. *Zum Verhältnis von Architektur und Altaraufbau in der Neugotik. In Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*. Wien, (XXXIII).
- Tängeberg, Peter. 1989. *Holzskulptur und Altarschrein. Studien zu Form, Material und Technik*, München: Callwey.

- Thieme U., Becker F. 1992. *Stuflesser, Ferdinand*, in *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*, München, p.32-38.
- Vlăsceanu, Mihaela. 2003. *Ipostaze ale barocului din Banat - considerații privind altarul baroc al bisericii catolice din Neudorf (jud. Arad)*, în volumul *Societate și civilizație în Banatul istoric*, Timișoara: Editura Mirton, p. 229-238.
- Vlăsceanu, Mihaela. 2005. *Sculptura barocă din Banat*. Timișoara: Ed. Excelsior Art.
- Vlăsceanu, Mihaela. 2007. *Aspecte ale barocului în arta bănățeană a sec. XIX- sculptura de altar a bisericii catolice din Giarmata (jud. Timiș)*, în *Studii de Istorie a Banatului*, XXX-XXXI, 2006-2007, Ed. Universității de Vest, Timișoara, p. 248-251.
- Vlăsceanu, Mihaela. 2019. *Art and Ideology in Nineteenth Century Banat*, în *Euroregionalia. Journal of Interdisciplinary Studies*, Timișoara: Art Museum, p. 111-128.
- Vlăsceanu, Mihaela. (sub tipar). *Notes on the Agency of Historicism: The Banat nineteenth-century Catholic Church of Vinga as a Case Study*. In M. Franko, A. Varga, & T. Lorman (Eds.), *Settlement of Romanian territory with regard to the Banat and Transylvania from the 18th to the 20th century* (South-East European History series). Peter Lang Publishing House. (acceptat 10 mai 2024).
- Vlăsceanu, Mihaela. *The Creation of New Visual Content in Altar Sculpture: An Overview of the Neo-Gothic Altars in the Catholic Cathedral of Timișoara*, în *Banatica*, 34/2024, p. 667-691.

Webografie

- Andergassen, Leo. 2010. *Stuflesser Ferdinand.d.Ä.* In *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950* (ÖBL). Band 13, Wien: Verlag der Österreichisches Akademie der Wissenschaften, s. 446, ultima accesare la 20 august 2024. https://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_S/Stuflesser_Ferdinand_1855_1926.xml.
- Baotić-Rustanbegović, Andrea. 2016. Tyrolean Sculpture and Altar-making in Bosnia and Herzegovina - Revalorization of the Austro-Hungarian Heritage of Sacral Art and Its Current Condition, in: *Contemporary Perception of the Austro-Hungarian Cultural Heritage in Bosnia and Herzegovina*, Proceedings of the Symposium from 22nd November 2014 in Sarajevo, ICOMOS, Sarajevo, 2016, p. 127-135, ultima accesare la 12.10.2024, https://www.academia.edu/31092148/Tyrolean_Sculpture_and_Altar_Making_in_Bosnia_and_Herzegovina_in_Contemporary_Perception_of_the_Austro_Hungarian_Cultural_Heritage_in_Bosnia_and_Herzegovina_Conference_Proceedings_ICOMOS_Sarajevo_2016_pp_127_135.
- Brubaker, Robert. 1996. *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the New Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, p. 86–93).
- Damjanović, Dragan., 2009. *Altars of Blessed Virgin Mary's Ascension in Molve', Podravina*, vol. 8, br. 15, p.117-138, ultima accesare la 31 iulie 2024, <https://hrcak.srce.hr/77859>.
- Kraševac, Irena. 2004. *Crkva Pohoda Blažene Djevice Marije u Macincu–primjer kvalitetnoga neogotičkog Gesamtkunstwerka*, în *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, (28), p. 282-295, ultima accesare la 2 august 2024, <https://hrcak.srce.hr/file/326960>.
- Rifesser, Josef. 1906. *Die Grödner Bahn: eine wirtschaftlich-technische Abhandlung; mit mehrfachen Hinweisen auf die kulturgeschichtliche Entwicklung der Gemeinde St. Ulrich während der letzten 50 Jahre*. Bozen: Kommissionverlag von Alois Auer, s. 39-40, <https://resolver.obvsg.at/urn:nbn:at:at-ubi:2-14405>.